

De prijs van arbeid

Torenhoge werkloosheid aan de ene kant, allerlei werk dat ongedaan blijft aan de andere kant — dat is het ongerijmde van de economische situatie op dit moment. De oorzaak: arbeid is te duur geworden. Aan werk is geen gebrek, aan arbeidskrachten evenmin, maar de hoge prijs van de arbeid vormt een belemmering om vraag en aanbod bij elkaar te brengen. In de landbouwsector is door mechanisatie de arbeidskracht al zoveel mogelijk uitgeschakeld, in de industrie gaat de uitstoot van arbeid nog onverminderd door, in de tertiaire sector is de automatisering nog maar net begonnen en zal zij nog veel banen kosten, allerlei vormen van dienstverlening die vroeger gebruikelijk waren zijn verdwenen omdat zij te duur zijn geworden, in de kwartaire sector blijven vele taken liggen en wordt er in de voorzieningen gesneden omdat de arbeidskosten te hoog zijn. Overal tracht men arbeidskracht te besparen. En waar nog arbeidskracht wordt ingezet, streeft men naar uiterste efficiency, zodat steeds meer werk moet worden gedaan door steeds minder mensen.

De rationalisatie in alle sectoren van de economie op het gebied van de arbeid leidt ertoe dat alleen de produktiefste werkers nog in het produktieproces worden ingezet. Wie maar iets mankeert wordt arbeidsongeschikt verklaard. Degenen die niets mankeren maar voor wie er toch geen plaats is in het arbeidsproces, worden aan het werklozenlegioen toegevoegd. De arbeidsongeschikten en werklozen ontvangen een uitkering krachtens een van de sociale-verzekeringswetten. De financiering daarvan vindt grotendeels plaats via premieheffing op de factor arbeid. Hierdoor worden echter de arbeidskosten weer verhoogd. Zo leiden de hoge arbeidskosten tot uitstoot van arbeid, maar vanwege de sociale-premiedrukstijging wordt geen besparing op arbeidskosten bereikt, met als gevolg verdere uitstoot van arbeid, enz. enz.

Deze vicieuze cirkel is dikwijls beschreven. Zij is er een belangrijke oorzaak van dat de loonkosten sterker zijn gestegen dan de (macro-economische) produktiviteit. Bovendien is het verschil tussen het netto loon dat de werknemer in handen krijgt en de bruto arbeidskosten voor de werkgever steeds groter geworden. Dit verschil — in economenjargon de „wig” genaamd — is thans voor de modale werknemer groter dan zijn netto loon. De modale werknemer die in 1983 f. 23.000 per jaar schoon ontvangt kost aan zijn werkgever f. 48.000. Deze wig draagt niet alleen bij tot de reeds genoemde uitstoot van arbeid, maar leidt ook tot allerlei ongewenste neveneffecten: een vlucht in het zwarte circuit, een erosie van het winstinkomen met negatieve gevolgen voor investering en groei, en in het algemeen een verstoring van de allocatie van arbeid in de economie die welvaartsverlies voor de samenleving impliceert.

Het is in dat licht geen wonder dat er allerlei voorstellen worden gedaan om de prijs van arbeid te verlagen. Sommigen zien de oplossing vooral in loonmatiging, anderen in vermindering van de premiedruk van de sociale zekerheid, weer anderen bepleiten een lastenverschuiving van de factor arbeid naar de factor kapitaal met behulp van fiscale en andere instrumenten. De vraag is echter in hoeverre daarmee de tendens tot uitschakeling van arbeid kan worden gekeerd. De tendens die leidt tot een tweedeling in de economie, tussen enerzijds hoog-productieve werkers van wie steeds meer wordt gevergd en anderzijds een groeiend leger gedwongen inactieven.

Om te beginnen loonmatiging. Loonmatiging verlaagt natuurlijk rechtstreeks de prijs van de arbeid en kan er dan ook toe bijdragen dat de beschreven tendens wordt tegengegaan. Er zijn echter twee redenen waarom loonmatiging minder effectief is dan misschien op het eerste gezicht lijkt. In de eerste plaats kan loonmatiging leiden tot bestedingsuitval en daarmee gepaard gaand werkgelegenheidsverlies. Voor zover daardoor de sociale uitkeringen en de sociale-premiedruk omhooggaan treedt geen vermindering van de arbeidskosten op. In de tweede plaats kan het deflatoire binnenlandse beleid leiden tot een betalingsba-

lanoverschot, waardoor de wisselkoers omhoog wordt gedreven. De verwachte afzetstijging in het buitenland blijft uit en de moeizaam bereikte loonmatiging vertaalt zich niet in groei van de produktie en de werkgelegenheid 1). Verschillende modelberekeningen bevestigden dat de effecten van uitsluitend een loonmatiging op de werkgelegenheid maar zeer beperkt zijn 2).

Loonmatiging in combinatie met belastingverlaging dan. De deflatoire effecten worden op die manier vermeden. Dit is het z.g. plan-Schouten. De effecten hiervan zijn voor de werkgelegenheid gunstiger, maar de overheid wordt met een groter financieringstekort opgezadeld. Om deze reden is de marge voor het toepassen van het plan-Schouten momenteel bijzonder gering; te gering om er een substantiële daling van de arbeidskosten van te verwachten. Wat het plan-Schouten in de reële sfeer wint, gaat voor een deel via de monetaire sfeer weer verloren, nl. voor zover een stijging van het financieringstekort de kapitaalmarktrente opdrijft waardoor de bestedingen (investeringen) worden geremd.

Is lastenverschuiving geen beter alternatief? In zijn openbare rede in 1975 pleitte prof. dr. N. H. Douben vanwege het gevaar van de hierboven beschreven vicieuze cirkel al voor een wijziging in het financieringsstelsel van de sociale zekerheid: niet het premieplichtig loon maar de toegevoegde waarde zou de heffingsgrondslag van de sociale premies moeten zijn 3). Arbeidsintensieve ondernemingen zouden daardoor goedkoper uit zijn, kapitaalintensieve duurder. Het is duidelijk dat een dergelijke lastenverschuiving verstrekkende consequenties voor de produktiestructuur heeft. Maar wat precies het dynamische effect van een dergelijke verschuiving voor de produktiegroei en de werkgelegenheid is valt op voorhand moeilijk te zeggen.

Iets minder vergaand zijn de plannen die enkele weken geleden door een groep economen zijn gepresenteerd op de Landelijke Economistendag 1983 4). Hier gaat het vooral om een verschuiving van de directe naar de indirecte belastingen. De belastingen op ondernemerswinsten en de sociale premies zouden moeten worden verlaagd, en om het gat in de schatkist te dichten zou de BTW (maar liefst met 4%) moeten worden verhoogd. De effecten hiervan zijn met Vintaf II en Freia doorgerekend. Volgens Vintaf treedt na 5 jaar een vermindering van de werkloosheid met 60.000 personen op, volgens Freia een vermindering met 14.000. Een resultaat dat prof. dr. H. Visser (VU, Amsterdam), een van de opstellers van het plan, tot de verzuchting bracht dat het Freia-model „zo ongeveer beleidsresistent” is geworden. Er moet wel erg veel overhoop worden gehaald voor zo'n pover resultaat.

Fiscale-lastenverschuiving om de werkgelegenheid te bevorderen is ook een belangrijk element van het CE-scenario dat door het Centrum voor Energiebesparing is ingebracht in de Maatschappelijke Discussie Energiebeleid. Hier is het instrument de BTW. Afschaffing van de BTW in de detailhandel en de ambachtelijke dienstverlening zou de arbeidsintensieve kleinschalige dienstensector een sterke impuls kunnen geven, waardoor vele nieuwe arbeidsplaatsen zouden kunnen ontstaan. Hoeveel precies valt uit het CE-scenario niet exact te achterhalen.

(vervolg op blz. 1058)

1) Zie b.v. F. J. Clavaux, *De Nederlandse economie: slachtoffer van een verkeerde diagnose?*, *ESB*, 24 maart 1982.

2) A. B. T. M. van Schaik, *Drie vormen van werkloosheidsbestrijding opeenvolgend beschouwd*, *ESB*, 30 juni 1982; D. B. J. Schouten, *Economische plannen en de werking van het marktmechanisme*, *ESB*, 19 oktober 1983.

3) N. H. Douben, *Vermogende arbeid*, De Mercur, Tegelen, 1975.

4) LSE, *Lastenverschuiving en werkgelegenheid. Een analyse gericht op verbetering van het ondernemingsklimaat*, Studie ten behoeve van de Landelijke Economistendag 1983.

(vervolg van blz. 1049)

Ten slotte kan behalve in het goedkoper maken van arbeid ook een oplossing voor de arbeidsuitstoot worden gezocht in het duurder maken van kapitaal. Dit is de gedachte achter de automatiseringsheffing die enige tijd in de PvdA en door de dienstenbond FNV is bepleit. De laatste tijd is dit idee echter onder tafel verdwenen.

Het verlagen van de prijs van arbeid lijkt noodzakelijk als men de tendens tot steeds verdere uitstoot van arbeid en tweedeling in de economie enigszins wil tegengaan. Maar het is de vraag of de verschillende mogelijkheden die daartoe bestaan, toereikend zijn om de trend te keren. Bovendien zitten er aan de meeste alternatieven nogal wat haken en ogen. Wat in elk geval zou moeten gebeuren is dat de economische discriminatie van arbeid die er op dit moment bestaat wordt verminderd. Want het is wel erg moeilijk te rijmen met de bezorgdheid over de werkloosheidsontwikkeling dat er in de belasting- en sociale-verzekeringssfeer allerlei straffen op het inzetten van arbeid staan, terwijl (arbeidsbesparende) investeringen door premies en subsidies worden beloond. Zo zou men gaan denken dat het geen menens is met het bestrijden van de werkloosheid.

L. van der Geest